

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

פרשת בהר – י' אייר תשע"א מאת: רות בורר

לפני שאדון בתוכנה ובחשיבותה של פרשת "בהר" שבספר ויקרא השייך ל"תורת כוהנים", אחד מן המקורות של התורה, ברצוני להקדים הקדמה כללית לגבי קובצי החוקים הנמצאים בתורה.

בתורה נמצאים שלושה קבצים גדולים של חוקים:

קובץ ספרי הברית – הנמצאים בספר שמות

קובץ החוקים הכוהני – הנמצא בחלק מספר שמות, כולל את כל ספר ויקרא וחלקים מבמדבר והקובץ הדויטרנומי, או המשנה-תורתי, המכיל את החוקים בספר דברים.

שלושת הקבצים הללו נבדלים זה מזה בהיקפם, בסגנונם ובחלק ממרכיביהם. הם שונים זה מזה בתפיסותיהם ביחס למוסדות הפולחן, בתפיסת החוקים, וביחס למנהגים השונים הקשורים בהם. הבדלים אלו מעידים שאלו הם מגבשים של חוקים שהיו קיימים בנפרד לפני חיבורה הסופי של התורה. החוקים הכוהניים נותרו ללא תאריך וללא סימון מקום חיבורם, ולכן הם מושמים כולם כנאמרים בפי משה.

לא כך הוא המצב בחוקים המשנה-תורתיים המאופיינים על ידי "ייחוד הפולחן", כשהדגש בהם הוא – שמותר לעבוד את ה' רק במקום האחד "במקום אשר יבחר", והוא המקדש אשר בירושלים, וניתן למקמם, מבחינה כרונולוגית, בריפורמה הפולחנית שביצע יאשיהו בשנת 622 לפנ"ה. ומכיון שספר דברים הוא הספר היחיד מבין ספרי התורה המצווה על ייחוד הפולחן, כלומר, על ביעור כל מקומות הפולחן האחרים בארץ, הרי שבכל הספרים האחרים אין שום תודעה של חטא, או אשמה, על כך שאין מבצעים חוק זה.

גדעון ואליהו מקימים מזבחות וזובחים עליהם, ואין במקרא לא גנאי על מעשיהם ולא צידוק למעשיהם. האבות זובחים ומקדשים מקומות כמו – שכם על ידי אברהם, בית אל על ידי יעקב, וישנם מקומות לעבודת ה' המתבצעים בגלגל, במצפה, בגבעון ובשילה. זאת אומרת, שעד המאה השביעית לא ידעו בישראל שריבוי מקומות פולחן הוא חטא. ספר דברים עוד לא היה ידוע ולא היה קיים.

אחרי חורבן ממלכת הצפון בידי אשור בשנת 720 לפנ"ה, מתחיל חזקיהו (698-727) בטיהור הפולחן מיסודות אליליים.

"הוא הסיר את הבמות ושיבר את המצבות וכתר את האשרה וכיתת את

נחש הנחושת" (מלכים ב' יח': 4-3)

מטרתו היתה להגביר את זיקת העם ביהודה ואת שארית הפליטה מן הצפון אל בית דוד, ולחזק את הראשות המרכזית בירושלים. יאשיהו נינו (609-639) המשיך בריפורמה של חזקיהו והשלים אותה. ובזמן התפוררות האימפריה האשורית הוא מכונן ממלכה עצמאית נרחבת בגבולות ההיסטוריים של יהודה וישראל.

קהילת מבקשי דרך, ע"ר

ש"י עגנון 22 ירושלים 93589 קווי אוטובוס 22, 13, 24, 4
טל: 02-6792501 פקס: 02-6786207

דואר אלקטרוני: kehillah@bezeqint.net

אתר אינטרנט: www.mevakshei.org

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

הוא הרס את שארית הבמות שנותרו בירושלים ובערי השדה באופן שיטתי, וניפץ את הבמות ברחבי ממלכת ישראל, כולל הבמה שעדיין פעלה בבית אל. יאשיהו כורת ברית מחודשת בין העם לאלוהים ברוח ספר התורה, הוא ספר דברים. השגי הריפורמה של יאשיהו היו שלב מכריע בקביעת מרכזיותה של ירושלים באמונת ישראל.

עתה נשאלת השאלה – מה טיבו של המקור הכוהני שספר ויקרא הוא חלק ממנו, על ידי מי נתחבר ואיפה התחבר, ומתי שולב בספר התורה השלם?

התעודה הכוהנית המכונה מקור p, שהחוקר הגרמני וולהאוזן כבר זיהה אותה בסוף המאה ה-19, היא קדומה מאד. בחלקים המוקדשים לתפקידי הכוהנים אנו מוצאים תפקידים שמילאו הכוהנים בתקופה הקדומה כגון: כל הקרבת הקורבנות, ברכת העם, תקיעה בחצוצרות, נשיאת הארון בזמן נדודיו, או בזמן מלחמה ועוד. כמו כן מילאו תפקידים מאנטיים של פיענוח סתומות מן העתיד על ידי שאילה באורים ותומים, טיפול בנגעים ובטומאות, שיפוט והוראה לעם. בתקופת המלוכה התמעטו כמה מן הסממנים העתיקים. בוטל השימוש באורים ותומים, הצטמצמו מושג הטומאה, ומשהו מקדושת הכהונה הגדולה דבק במלכות, כמו מנהג המשיחה בשמן המשחה למלכים.

שרידיה של התעודה הכוהנית המוקדמת כללו, בצד קובצי חוקים, גם חומר סיפורי, והוא נמצא קטעים קטעים בין בראשית א' לבין יהושע כב'.

הדגש בחומר הסיפורי הוא על תקופת המדבר, כתקופה האידיאלית בתולדות העם. אז עשו בני ישראל מקדש לה' (המשכן), אחרי שכרת משה לבני ישראל את הברית עם אלוהיו בהר סיני. התפישה בתאורים האלו היא שה' שוכן בתוך עמו, ומתוך המשכן, מעל הכפורת ומבין הכרובים, נועד ה' עם משה ומוסר לו את הוראותיו. ה' עצמו אינו נראה, אך כבודו מלא את המשכן, ובשעה שהאל לא נמצא בו, כבודו אפוף בענן הנמצא מעל המשכן, ככתוב בשמות כה:22, ובבמדבר ז:89. את ה' משרתים הכוהנים בני אהרון, ואילו הלויים משרתים את הכוהנים, מבלי לגשת בעצמם אל כלי הקודש. הלויים שוכנים סביב המשכן, וסביבם שוכנים שנים עשר שבטי ישראל המכונים מטות, כשכל 3 מטות מכונים דגל, וארבעת הדגלים שוכנים סביב המשכן מארבע רוחות השמים. כל המטות נקראים יחד – העדה, או צבאות ה', כשהמפקד הראשי הוא ה', השוכן במרכז.

מאחורי התיאור הסכימטי והאוטופי הזה עומד הרעיון – שהאל הקים לו במדבר את עם ישראל כחברה אידיאלית, הקובעת לכל אדם את מקומו בשטח המחנה ובסולם הדרגות האירגוני. חברה זו היא דגם לכל דורות עדת ישראל, ובתור דגם הוא פשוט וברור ומתעלם מכל התסבוכות של החיים הריאליים. אינו מתחשב במבנה הטופוגרפי של השטח בשעת המסעות במדבר, ולא בבעיות פרנסה וכלכלה. כל קיומו של העם הוא בדרך נס – הלחם (המן) נופל משמים, והמים יוצאים מן הסלע.

חוקי ספר כוהנים העוסקים בפולחן, אמנם יש בהם יסודות עתיקים של מסורת, אך בתאור המשכן כמקום הפולחן היחיד של עם ישראל בתקופת המדבר, או גם בימי יהושע, כשמתואר אוהל מועד השוכן בשילה, כמקום הפולחן הלגיטימי היחיד. (יהושע יח:1 וכל פרק כב' המתאר כיצד זועם העם על שבטי ראובן גד וחצי המנשה על שהקימו מזבח גדול בעבר הירדן, מלבד בשילה, ופנחס בן אלעזר הכוהן מונע אותם מחטא זה).

קהילת מבקשי דרך, ע"ר

ש"י עגנון 22 ירושלים 93589 קווי אוטובוס 22, 13, 24, 4
טל: 02-6792501 פקס: 02-6786207

דואר אלקטרוני: kehillah@bezeqint.net

אתר אינטרנט: www.mevakshei.org

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

והנה, בכל התאורים הללו במדבר, וגם בשילה, ישנה השלכה לאחור ממציאות מאוחרת הרבה יותר מימי בית שני, כשהמקדש שכן בירושלים במדינת יהודה אחרי שיבת ציון, וכשבראש העם עמד הכהן הגדול.

לעומת תאורים אלו במדבר, או בשילה בימי יהושע, הרי בספר שופטים ושמואל נעלם פתאום המשכן ומפנה את מקומו למקדשים רבים, למזבחות ולכמות ברחבי הארץ כמו – שכם, בית אל, גלגל, מצפה, חברון ועוד, וחלקם המשיכו להתקיים עד ימי הריפורמה הפולחנית של יאשיהו.

מה הם הרמזים בספר כוהנים לגבי מקום מוצאו?

בסיפורי ספר כוהנים על תולדות האבות זכתה בית-אל למקום מיוחד. יעקב, אחרי שחלם את חלומו, מציב מציבה, נוסך עליה נסך, יוצק עליה שמן וקורא למקום בית-אל (בראשית לה: 9-15). ספר כוהנים הוא שנותן כהונת עולם לאהרון ולהניו ואף מבטיח אותה כברית לפנחס אבי שושלת הכוהנים הגדולים מבני צדוק (במדבר כ: 26-28). כלומר, פנחס, גיבורו המובהק של ספר כוהנים, מכהן במקום אחד ויחיד, בבית-אל, מכל מקדשי ישראל.

יש כאן סימנים המאפשרים לזהות את האסכולה הכוהנית שיצרה את ספר כוהנים במקדש המלך הצפוני בבית אל. הכהונה וספרותה המשיכו להתקיים בית-אל גם אחרי חורבן מלכות הצפון, ומאוחר יותר, ואין יודעים מתי בדיוק, עברו כוהני בית-אל לירושלים.

תעודות ספר כוהנים נוצרו במשך כמה דורות. יצירתה החלה במקדשים שבמלכות ישראל, והן נחתמו בירושלים, אחרי שהובאו אליה. במשך התקופה הפרסית, וביחוד בסופה. צברה האסכולה הכוהנית כוח. מנהיג העדה של שבי ציון היה הכהן הגדול, והוא גם זה שהיה נציגה של העדה בפני השלטון הזר, הפרסי והיווני. לכן, שעת שגשוגה של הספרות הכוהנית היה בימי בית שני, ומבחינה כרונולוגית היא היתה מאוחרת לפריחתה של הספרות המשנה-תורתית של ספר דברים.

ועתה, נפנה אל פרשת "בהר" עצמה:

כל הפרשה היא רק פרק אחד ארוך ועצמאי בן 57 פסוקים, והוא עוסק בעיקר בדיני קדושת הארץ. מדובר בה בזמנים מסויימים המבססים את קדושת הארץ המיוסדת על המספר 7. כך שנת השמיטה תהיה בשנה השביעית, שבה אסור לעבוד את האדמה, וכך שנת היובל שהיא מנין של 7 כפול 7. זו שנה שבה תיגאל האדמה ותשוב לבעליה הקודמים, וכן בתים ומגרשים, ובה ישוחררו כל העבדים מבני ישראל. באותו עניין נידונים דיני העבדים ונוצר הקישור בין גאולת האדם וגאולת האדמה.. הפרשה מסיימת באיסור לעשות כל פסל ומסיכה כדי לשמור על קדושת הארץ.

בתוך חומר זה אנו מוצאים פסוקים בעלי ערך נצחי ואקטואלי, המדברים אלינו כיום. הפרשה חוזרת מספר פעמים על הדרישה לאחריות מוסרית כלפי הזולת המאבד את רכושו. 4 פעמים חוזר הפסוק: "וכי ימוך אחיך עימך". כגון: "וכי ימוך אחיך עימך ומטה ידו עימך והחזקת בו" ... או: "וכי ימוך אחיך עימך ונמכר לך, לא תעבוד בו עבודת עבד, כימי שכיר יהיה עימך" ... דאגה מסוג כזה נמצאת גם בפרשה הקודמת פרשת "אמור", שבה חוזרת ונאמרת הדרישה לדאוג לעניים ולגרים, כגון: לא תכלה פאת שדך בקוצרך, ולקט קצירך לא תלקט, לעני ולגר תעזב אותם" ... או: "לא תלין פעולת שכיר עד בקר" ...

קהילת מבקשי דרך, ע"ר

ש"י עגנון 22 ירושלים 93589 קווי אוטובוס 22, 13, 24, 4
טל: 02-6792501 פקס: 02-6786207

דואר אלקטרוני: kehillah@bezeqint.net

אתר אינטרנט: www.mevakshei.org

מאז 1962 קהילה ויצירה יהודית

פעילויות הקהילה מתקיימות בסיוע הסוכנות היהודית לארץ ישראל

זאת אומרת, שתורת כוהנים אינה עוסקת רק בקדושת המקדש וכוהניו ובקדושת הארץ והזמנים, אלא היא גם דורשת מן הכוהנים ללמד את העם כיצד לשמור על קדושתו. וקדושה זו של העם לא תיתכן בלי קבלת האחריות המוסרית לזולת מבני ישראל. ולכן המוטו הכללי של תורת כוהנים בספר ויקרא הוא – "קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלוהיכם". כי הקדושה משמעה השמירה על הצדק, והדרישה היא: "צדק צדק תרדוף", "ואהבת לרעך כמוך", כמו גם "ואהבת את הגר ולא תונו אותו"...

ואסיים בפסוק נוסף המופיע בפרשת "בהר", פסוק בעל משמעות הסטורית, שיש בה נגיעה לתולדות עמנו בגלותו בימי הביניים:

"וכי ימוך אחיך ומטה ידו עימך... אל תיקח מאיתו נשך ותרבית, ויראת מאלוהיך, וחי אחיך עימך. את כספך לא תיתן לו בנשך" (פסוק 35)

והנה, הכנסייה הנוצרית קיבלה את העיקרון הזה מן התורה ואסרה את לקיחת הנשך – היא הריבית (הנושכת), בהנמקה – שכסף אינו מוליד כסף, וראוי לו לנוצרי לאהוב את אלוהיו ולחיות חיי צניעות.

והנה, דווקא פסוק זה ועיקרון זה היה לאחד הגורמים לסבל הקשה והנורא שסבלו בני עמנו במשך כל ימי הביניים מידי הנוצרים. לנוצרי אמנם אסור לקחת נשך, אבל ליהודי מותר. הלא כתוב גם: "לנוכרי תשיך ולאחיך לא תשיך"... וכאשר במאה ה-11, החל מתקופת מסעי הצלב, כשגברה הקנאות הנוצרית וגאתה גם בגלל התחרות הכלכלית עם היהודים, הודרו היהודים והורחקו מכל הפרנסות והמלאכות, ונשארה בידם רק פרנסה אחת והיא ההלוואה בריבית. פרנסה חשובה בעולם המתקיים על סחר חליפין בכלכלה הפיאודלית החקלאית. אחוז הריבית צריך היה להיות גבוה מאד מ-30 עד 60 אחוז, בגלל חוסר הביטחון ואי הוודאות לגבי החזרתו. מאז, נוספה על התדמית השלילית של היהודים, שנרדפו בתור רוצחי האל, גם התדמית של "יהודה איש קריות" שבגד בישו עבור 30 כסף. בעקבות התגברות השנאה בגלל ההלוואה בריבית, באו הפרעות, הרציחות וגירושים של יהודים. עבור המלכים היה זה נוח שהיהודים ילוו בריבית ויקחו את הכסף מן התושבים, והמלך סוחט מהם מיסים גבוהים. וידוע גם הביטוי – שהיהודים הם הספוג של המלכים.

היה זה סידור, שגם איפשר את קיומם של היהודים, כי הוא הבטיח בעיקרון את הגנתם על ידי המלכים.

כמובן, שאחת התוצאות של מצב כלכלי ופנטי זה היתה – שמאז נוצרה הזהות בין היהודי והכסף.

מקורות: אלכסנדר רופא, "מבוא לחיבור התורה".